

УДК 316.77

Образ держави в соціальному конструктивізмі та структурному функціоналізмі

А.О. ПОЦЕЛУЙКО

Інститут соціології НАН України, м. Київ, Україна, E-mail: warrior6386@mail.ru

Авторське резюме

Статтю присвячено проблемі співвідношення свідомісно-повсякденного та культурно-ціннісного вимірів інтерпретації образу держави як соціологічного поняття в теоріях соціального конструктивізму та структурного функціоналізму.

В соціальному конструктивізмі образ держави розглядається як похідний переважно від соціальних уявлень, що інтерпретуються як такі розумові конструкції, які можуть мати реальне продовження. На нашу думку, вони в зазначеній концепції набувають значення соціальних сценаріїв, про які автор говорить у конкретиці соціального простору та маршрутування соціальної карти руху та взаємодій людей і соціальних груп у суспільстві. При цьому соціальні уявлення і стають тим, що майже не відрізняється від реальності, оскільки існує в свідомості представників різних соціальних груп як реальність.

У структурному функціоналізмі образ держави розглядається через призму символічних кодів як прихованої або ж глибинної структури соціальної системи, яка має чотирирівневу будову та впливає з чотирьох рівнів соціального порядку. Цими чотирма рівнями є ціннісно-сміслові центри (центральні зони), фокуси інституціалізації, історичні, культурнополітичні та геополітичні концепції, соціальні та культурні ідентичності. Цим чотирьом складникам образу суспільства відповідають чотири рівні соціального порядку, які утворюють ієрархію образів, серед яких образ держави як складова політичного порядку займає підлегле становище щодо релігійно-космологічного, культурного та соціального порядків. Кожному із зазначених складників відповідають символічні коди як інструменти утвердження ідентичності в її кордонах, сприяючи встановленню її культурних та фізичних меж, формуванню реєстру потреб, кордоноутворення інших суспільств (держав), а також межі можливих реакцій на тиск середовища. Символічні коди виконують щодо формування соціальних уявлень про державу і відповідно образу держави, програмує функцію, оскільки за логікою структурного функціоналізму Ейзенштадта, чотирьом рівням порядку відповідатимуть чотири типи образів, які можуть функціонувати та відтворюватись у вигляді соціальних уявлень, зокрема: релігійні, культурні, соціальні та політичні. Уявлення про державу і образ держави, отже, не може виступати чимось автономним щодо ціннісно-сміслових, фокусно-інституційних, геополітичних та етнополітичних та соціальних образів і, при недоформованості останніх, також може залишатись недосформованим або розмитим.

Ключові слова: образ, образ держави, соціальні уявлення, ідентичність, макроідентичність, символічні коди.

Image of the state in social constructivism and structural functionalism

А.О. POCELUIJKO

Institute of sociology NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine, E-mail: warrior6386@mail.ru

Abstract

The article is devoted to the daily value-consciousness and cultural value measurements interpretation of the image of the state as a sociological concept in the theory of social constructivism and structural functionalism.

In social constructivism image of the state is seen as a derivative mainly of social representations, which are interpreted as mental structures that can be a real sequel. We believe in that they are emerging concept of social scenarios, which the author says in konkretytsi social space and social marshrutuvannya card movement and interaction of people and social groups in society. This social idea and becomes what is not very different from reality, as there is in the minds of different social groups as reality.

In structural functionalism state image viewed through the prism of symbolic codes as hidden or deep structure of the social system that has a four-layer structure and follows the four levels of the social order. These levels are chotyryma tsinisno-semantic centers (central zone), the focus of institutionalization, Historical, Cultural-Political and geopolitical concepts, social and cultural identity. These four components of the image corresponds to four levels of society social order, forming a hierarchy of images, including the image of the state as part of the political agenda occupies a subordinate position on religious and cosmological, cultural and social order. Each of these components correspond symbolic codes as tools in establishing the identity of its borders, helping to establish its cultural and physical boundaries, the formation of the registry needs kordonoutvorennya other societies (states) and the range of possible responses to pressure environment. Symbolic codes perform on the formation of social representations of the state and therefore the image of the state, programmable function because the logic of structural functionalism Eisenstadt, four levels correspond to the order of four types of images that can be played funktsionuvaty and as social representations, including: religious, cultural, social and political. The idea of the state and the image of the state, therefore, can not act on something autonomous value-semantic, focal-institutional, geopolitical and ethno-political and social images and, last can also remain or blurry.

Keywords: image, image of the state, social representation, identity, makroidentity, symbolic codes.

© А.О. Поцелуйко, 2015

Постановка проблеми. Для розуміння проблеми образу держави в соціології є важливим встановлення зв'язку між буденною свідомістю та полем культури, оскільки образ держави як складова символічної реальності представлений як феноменологічно (себто, як явище повсякдення) та як складова культурної системи (макроідентичність). Цим аспектам наукової проблеми приділяли увагу представники двох напрямків соціологічного та соціально-психологічного теоретизування - соціального конструкціонізму та структурного функціоналізму.

Мета дослідження – розгляд ключових ідей щодо інтерпретації образу держави в теоріях соціального конструкціонізму та структурного функціоналізму.

У зв'язку з вищезазначеними завданнями дослідження є:

1) визначення ключових ідей щодо інтерпретації образу держави в теоріях соціального конструкціонізму;

2) розгляд ключових ідей щодо інтерпретації образу держави в теоріях структурного функціоналізму.

Статтю присвячено проблемі співвідношення свідомісно-повсякденного та культурно-ціннісного вимірів інтерпретації образу держави як соціологічного поняття.

Аналіз досліджень і публікацій. Оскільки соціальні символи, створювані в соціальних інтеракціях, утворюють своєрідну карту соціальної дійсності, то вони відповідним чином впливають на формування соціальних уявлень. В контекст розгляду останніх науковий інтерес представляють праці С. Московічі, зокрема: «Машина, яка створює богів» та «Століття натовпу», а також стаття «Соціальні уявлення: історичний погляд» [1-3].

Виклад основного матеріалу. У «Столітті натовпу» Московічі формулює найістотніші положення, які можуть бути, на його думку, пояснювати взаємозв'язки між психологією мас, соціальним гіпнозом, навіюванням та соціальними уявленнями.

Автор говорить про три відкриття психології мас, згідно з яким: а) маси являють собою соціальний феномен; в) навіювання пояснює розчинення індивідів у масі; с) гіпноз є моделлю поведінки вождя в масі.

Ці відкриття, на думку автора, сприяли перетворенню сукупності дивовижних явищ, винятків, другорядних фактів у винятково важливі фактори дійсності і в предмет науки і дозволили Ле Бону (засновнику психології мас) окреслити перший варіант системи психології натовпу, ідеї якої зводяться автором до наступного:

1. «Натовп у психологічному сенсі є людською сукупністю, яка володіє психічною спільністю, а не скупченням людей, зібраних в одному місці». Натовп, отже, виступає чимось

більшим, ніж механічним агрегатом, а тому не вимірюється суто фізичними особливостями.

2. «Індивід діє, як і маса, але перший – свідомо, а друга – неусвідомлено. Оскільки свідомість є індивідуальною, а несвідоме є колективним». Таким чином, соціальні уявлення, які стають доступними для свідомості індивіда, можуть бути водночас і безсвідомими для колективної психіки.

3. «Натовпи є консервативними, незважаючи на їх революційний спосіб дій. Вони завжди закінчують відновленням того, що вони скидали, оскільки для них, як і для всіх, хто перебуває в стані гіпнозу, минуле є набагато значущим, ніж сьогодні». Таким чином, стан гіпнозу означає для Московічі, що в соціальних уявленнях є певний фокус, на якому політичні авторитети та засоби масової інформації зосереджують увагу, всупереч більш широкому полю змістів. Більше того, соціальні уявлення є продуктом консервативної (але не критичної та наукової) свідомості, або, радше, безсвідомого.

4. Безвідносно до рівня культури мас, рівня їх обізнаності в доктрині або соціального стану, вони, тим не менш, потребують підтримки вождя. Він (вождь) не переконує їх за допомогою доведень розуму, не домагається підпорядкування силою. Він полонить їх як гіпнотизер своїм авторитетом». Соціальні уявлення, таким чином, багато в чому є продуктами авторитетного впровадження певних установок, ідей, змістів у безсвідоме мас, що може бути визначено як соціальна сугестія. Цю думку Московічі продовжує надалі в осмисленні ролі пропаганди, гіпнозу та соціальних уявлень. Для Московічі «пропаганда (або комунікація) (їх автор в змістовому відношенні прирівнює) «має ірраціональну основу, колективні переконання», а інструментом їх є навіювання на невеликій відстані або на віддалі» [1, с. 59-60]. І хоча автор вважає, що «велика частина наших дій є наслідком переконань», все одно, «критичний розум, відсутність переконаності і пристрасті є двома перешкодами до дії». Їх можуть подолати лише навіювання (сугестія) та емоційне зараження, саме тому, як зауважує автор, пропаганда, яка є адресованою масам, має використовувати мову алегорій – «енергійну..., з простими і наказовими формулюваннями», себто мову емоційно-образних переживань у поєднанні із простими однозначно-наказовими месіджами сугестивної модальності. [1, с. 59-60]. Московічі не виключає того – і автор цих рядків повністю погоджується із ним, – що «політична діяльність потребує фантазії і уяви, що створює запит на різнопланові ідеї-фікс (вищі ідеї), які, за зауваженням автора, «впроваджують і вирощують у свідомості кожної людини-маси, поки не сугестують її. Згодом саме ці ідеї перетворюються на колективні образи і дії» [1, с. 59-60].

Поширення соціальних уявлень Московічі розглядає в праці «Машина, яка створює богів» і пов'язує із розмірами соціальної групи, вважаючи тріаду мінімальною соціальною групою і при цьому наводячи простий приклад: «...можливості дії змінюються в залежності від кількості учасників. Коли дві людини і, очевидно, дві групи вступають у контакт, з'являються взаємодії, які є неможливими поодинокі. Вони можуть давати і отримувати, любити і ненавидіти. Можна стверджувати, не ризикуючи помилитися, що вирішальним є все ж число три. Воно робить можливим спілку та протистояння, появу більшості і меншості, вибори шефа. Насправді тут відбувається перехід від індивідуального до колективного в строгому розумінні слова» [2, с. 58].

Крім того, коли розміри групи збільшуються і зв'язки примножуються, у групі виникає необхідність в організації, комунікаційних каналах, статутах і правилах. Відносини між її членами тоді стають менш особистими й безпосередніми. Ці соціальні форми, на думку автора, є «добре відомими». Тим не менш, істотним є те, на що саме Московічі звертає увагу, цитуючи Зіммеля, який аналізує вплив їх демографії на спільне життя, якщо мова йде про маси або про асоціації, в які індивіди рекрутуються методом кооперації. «Кожне відношення між людьми, – рецитую автор Зіммеля, – вносить таким чином внесок у формування громадського духу з того моменту, коли вплив цього відношення поширюється по безлічі найдрібніших каналів, існування яких є невідомим для індивідуальної свідомості» [2, с. 59].

Останнє, як вважає Московічі, не є обов'язковим, оскільки взаємодії, з яких народжуються названі мережі, носять ментальний характер. Вони, за переконанням автора, «пускають у хід соціальні уявлення, а належні цим останнім поняття та образи фільтрують мотиви, бажання, переваги, залишаючи в силі тільки ті, якими можна обмінюватися і які можна розділяти (курсив мій – А.П.)» [2, с. 59].

Неважко здогадатись, що Московічі приписує соціальним уявленням, з одного боку, роль конструктивних матриць реальності, оскільки саме в соціальних уявленнях, а не в фактичній та емпіричній дійсності відбувається конструювання соціального світу. З іншого боку, ці ж самі уявлення виконують роль соціальних фільтрів.

У контексті проблематики дослідження є сенс вести мову про те, що образ держави як у дискурсі ЗМІ, так і в дискурсі науки виконує, з одного боку, роль конструктивної матриці сприйняття населенням своєї власної ідентичності, самоідентифікації себе в певному образі і поширенні цих образів у масовій свідомості та комунікаціях. Водночас образ держави є тим фільтром, який накладається на переробку змісту інформаційного простору великої со-

ціальної спільноти, в якій функціонують ЗМІ. Отже, образ держави, задаючи рамки сприйняття спільнотою самої себе, задає відповідні можливості виявлення спільнотою щодо самої себе інституціоналізуючої та владно-централізуючої ініціативи держави, він у соціально-практичному відношенні може виступати регулятором участі великих соціальних груп у реалізації відповідних інституційних проектів держави щодо конструювання суспільства або ж виключеності з цього процесу.

Соціальні уявлення передаються через значущі сигнали (жести) – і тут автор міркує практично в той же спосіб, що і представники символічного інтеракціонізму, – «які можуть бути представлені в контексті, доступному вам обом. Без цього діалогу не вийде і кожен залишиться замкненим у своєму власному і некомунікативному досвіді, як турист, який подорожує по країні, мови якої він не знає. Ці (соціальні) уявлення готують психічні, економічні і т.п. змісти, гетерогенні та індивідуальні, до прийняття колективної форми». «Як тільки ці змісти є абсорбованими під взаємодії індивідів, – рецитую далі Московічі Зіммеля, – вони стають соціальними...» [2, с. 60].

Отже, уявлення дозволяють здійснювати сценарне моделювання соціальних дій, в чому автор цілком узгоджується в думках не лише із Зіммелем, але і з І. Гофманом та іншими представниками символічного інтеракціонізму, зокрема Г. Блумером.

Уявлення дозволяють подумки апробувати сценарії розгортання цих дій та передбачення форми, яку потрібно надати цим діям, передбачаючи їх результати. Соціальні уявлення про державу, таким чином, утворюють плани-проекти соціально-просторового бачення держави в її життєвому просторі. «Люди, – пише далі автор, – також уявляють вельми різні форми, як урбаністи, які здійснюють накреслення плану міста, або революціонери, які прагнуть побачити, як на землі настає новий час». Московічі констатує строкатість архітектури «уявних мереж суспільства, які накладаються на мережі реальні». І резюмує, що «у цьому сенсі суспільство є моїм уявленням, але зовсім не в тому розумінні, в якому ним є зовнішній світ. Це уявлення базується на активності свідомості» [3].

Автор вважає, що перш ніж вступати в асоціацію з людиною або групою, ми повинні уявити собі ці можливі зв'язки, передбачити, яким чином вони будуть зав'язані і якого задоволення ми від них очікуємо. Точно так само, як колись, ніж відвідати яке-небудь місто, ми складаємо карту маршрутів і визначаємо, з якими місцями хочемо ознайомитися. Деякі квартали на цій карті іноді стають для нас настільки ж близькими, як і квартали нашого власного міста. Коротше кажучи, соціальні форми, чи належать вони до людських

відносин або до географії, існують в уявленнях в тій же мірі, що і насправді. Наприкінці своїх міркувань автор цитує Зіммеля, на думку якого «жахливий конфлікт між цілим і частиною розв'язується для розуму головним чином завдяки його здатності уявляти ціле в його формі» [3].

Таким чином, соціальні уявлення утворюють своєрідну карту соціального світу, яка виступає формою орієнтації членів спільноти в соціальному просторі, визначаючись при цьому культурою та соціальною системою. А оскільки образ держави можна розглядати як такий, що фігуруватиме серед соціальних уявлень, доцільно розглянути складники культурної та соціальної системи, від яких є похідними ці уявлення – соціальні та культурні ідентичності. Вони і стануть предметом подальшого аналізу в структурному функціоналізмі.

У структурному функціоналізмі образ держави ставиться в залежність від культури та культурної системи, з одного боку, та соціальної системи – з іншого. На цю обставину звертають увагу такі дослідники, як Е. Шилз та Ш. Ейзенштадт.

Е. Шилз у своїй праці «Суспільство і суспільства: макросоціологічний підхід» [4] веде мову про те, що для того, щоб бути суспільством, соціальна система повинна володіти внутрішнім «центром ваги», тобто, вона повинна мати свою власну систему влади в рамках своїх власних кордонів. Крім того, вона повинна мати свою власну культуру. Якусь частину своєї культури вона з необхідністю поділяє з іншими суспільствами, від яких походить і з якими підтримує відносини. Інша ж частина цієї культури (культури соціодержавної спільноти – А.П.) є самобутньою і належить тільки їй» [4].

Далі Шилз перераховує складники культурної системи, які є інтегрованими в образ держави, зокрема:

а) переконання, які стосуються історії та характеру даного суспільства,

б) переконання щодо його зв'язку з певними ідеальними або трансцендентними цінностями;

в) переконання щодо його походження і призначення. До цієї ж групи (хоча, на нашу думку, доцільніше було б виокремити ці переконання в окрему групу) автор відносить «переконання про правомірність його існування як суспільства і про якість, які дають членам суспільства право належати до нього» [4].

Для Шилза головними чинниками, які створюють і зберігають суспільство, є центральна влада, злагода і територіальна цілісність. Абстрагуючись при цьому від територіальної цілісності, оскільки вони відносяться в більшій мірі до предмета теорії держави і права, аніж соціології, в контексті предмета дослідження розглянемо перші два. За Шилзом,

центральна влада здійснює конкретні акти, які справляють «залишкову дію на тих, стосовно кого вони застосовуються» [4]. На думку автора цього дослідження, ці акти можна визнати такими, що спрямовані на конструювання образу держави.

Автор відносить до них зокрема:

1) зосередження уваги на центрі;

2) почуття ототожнення з іншими людьми, які теж відчують свою підпорядкованість тій самій владі – всіма тими, хто поділяє територію, над якою здійснюється влада;

3) переконання в правочинності влади діяти так, як вона діє. Ось саме ці «три залишкові ефекти підпорядкованості спільній владі і перетворюють осіб, які підкоряються їй, у членів даного суспільства, формуючи їх уявлення і переконання» [4].

Виклад основного матеріалу. Таким чином, держава від початку має створити центр як символ влади і зосереджувати на ньому увагу. Оскільки центр створюється в структурному функціоналізмі переважно за рахунок культури, то влада може забезпечити центрування уваги суспільства на собі, себто здобути відповідний образ, переважно шляхом заохочення культурно-ціннісної та культуротворчої діяльності. Коли центр є створеним як певний образ, який дозволяє ідентифікуватись із собою, розпочинається процес ототожнення із цим образом, за рахунок чого відбувається формування соціального порядку у вигляді територіального підпорядкування населення владі. Міркування Шилза конкретизує в своїй концепції трансформації суспільств. Ш. Ейзенштадт у своїй праці «Революція та перетворення суспільств» [5, с. 57-91], який в аспекті нашого дослідження дає визначення центру, символічних макросоцієтальних кодів і соціальних уявлень як інструментів культурного програмування. Цікавим є те, що автор звертається до термінології соціальних технологій, якою користуються більш сучасні автори, розглядаючи соціальний вплив як соціологічну проблему.

Автор визначає центр, або центральну зону, як феномен світу цінностей і вірувань, себто ціннісно-орієнтаційний та установочний центр спільноти в тому числі – і на рівні держави. Це, говорить далі Ейзенштадт, є «центр системи символів цінностей і вірувань, які правлять суспільством, ...внаслідок свого вирішального значення і непереборності, і він сприймається як такий багатьма, хто не може виразно висловити його неусувність». У чому цілком можна погодитись із Ейзенштадтом, так це в тому, що «центральна зона володіє сакральною природою, ...а кожне суспільство має «офіційну» релігію, навіть тоді, коли це суспільство або його представники та інтерпретатори трактують його – більш-менш коректно – як секулярне, плюралістичне і толерантне суспільство» [5, с. 57]. Отже, своєрідним ціннісним ядром образу

держави, яка виступає офіційним виразником суспільства, є офіційна релігія, яка утворює ціннісно-смысловий центр соціальності і, відповідно, надає створюваному державою правопорядку сакральної легітимності.

Від ціннісно-смыслового ядра, згідно з логікою Ейзенштадта, відбувається формування другого рівня образу суспільства, а саме: «фокусу інституціоналізації в символічних та організаційних аспектах соціального життя, формування місця, де організаційні характеристики і проблеми з'єднуються з макророзказами і смысловими значеннями» [5, с. 66].

Автор називає цей процес «перетворенням специфічних організаційних проблем у символічні форми з нормативно-запрограмованими характеристиками», «себто юридичних, політичних, комунікативних та ритуальних норм соціальної взаємодії». Отже, «в соціетальних центрах (або в їх подоби на макросоціальному рівні) надається остаточна форма базовим інституційним системам – чи-то юридичні і політичні, чи-то ритуальні та комунікативні – і їх інституційні похідні, в яких зберігаються основоположні норми соціальної взаємодії. Крім того, саме в цих системах знаходять зближення коаліції, які виробляють такі основоположні норми» [5, с. 58].

Суспільство не приходить до формування центрів із інституціоналізацією точок, ареалів або символів суспільства, найбільш відповідних тому, які можуть «привести в систему прагнення до соціального і культурного порядку і до якої-небудь участі в цьому порядку». Важливим інструментом формування образу суспільства, соціальної системи, а в контексті нашого дослідження – образу держави – є для Ейзенштадта «концепції походження суспільства, особливо через уявлення останнього про своє походження і своє минуле, а також про свої колективні кордони по відношенню до інших колективів або різновидів культурного порядку (як всередині, так і поза свого геополітичного місцезнаходження (курсив мій – А.П.))» [5, с. 59].

Таким чином, від ціннісно-смыслового ядра через фокуси інституціоналізації підтримання образу суспільства відбувається засобами конструювання історії (як концепції походження суспільства, яка залежить від сакрального центру та фокусів інституціоналізації, себто виступає не як описове дослідження фактів а як соціально-конструююча версія образу держави) та геополітики і етнополітики як концепцій перебування соціальної системи та держави як її владно-централізуючого центру у певних кордонах (як фізичних, так і соціокультурних) [5, с. 67-68]. Через спільне розуміння власного минулого та уявлення про фізичні кордони та кордони культурної системи відбувається «визначення загальної соціетальної та культурної ідентичності (або ідентичностей), основою для

чого слугують спільні якості або спільна участь у подіях, які мають символічне значення і виражають цю спільну ідентичність, а також виділення тих, хто має право на отримання належної частки в справедливому розподілі між членами суспільства (курсив мій – А.П.)» [5, с. 69].

Отже, ідентичність як основа образу держави утворюється спільними якостями членів спільноти, участю у подіях (історичною участю, або ж участю в подіях які мають символічне значення, себто здобули втілення в історії суспільства), та механізмами виділення тих суб'єктів, які мають право на отримання належної частки, тобто частки доходу суспільства, в справедливому розподілі між членами суспільства. Автор, щоправда, не говорить про те, що виділення тих, хто має таке право, відбувається за рахунок протиставлення їх тим, хто не має такого права, але, вочевидь має це на увазі.

Оскільки «при створенні макросоціальних центрів знаходить своє найбільш повне соціетальне вираження символічний і організаційний ухил у різні харизматичні орієнтації відносно природи космічного, культурного (включаючи релігійні, ідеологічні або наукові різновиди культури), соціального і політичного порядків та їх взаємовідносин» [5, с. 70], то образ держави, виходячи з логіки Ейзенштадта, можна уявити собі як ієрархію образів відповідних порядків, серед яких сам образ держави займатиме підлегле становище, оскільки залежатиме від релігійно-космологічних, культурних та соціальних складників відповідних образів порядку.

Отже, первинним щодо образу держави є центр із визначеними «засадами легітимності макросоціального порядку». Другим є «різноманітні способи (технології влади – А.П.), завдяки яким відправлення влади поєднується з орієнтаціями в навколишньому соціальному і культурному порядку і завдяки яким здійснюється регулювання влади в таких поняттях» [5, с. 70]. (Тут автор має на увазі відповідні релігійні, ідеологічні та правові складники легітимності, оскільки поняття легітимності визначається через факт визнання населенням права влади на створення відповідних нормативних систем регулювання соціальних відносин).

Для Ейзенштадта «формування цих властивих центрів суспільства характеристик (образів держави – А.П.) не відбувається в інтелектуальний спосіб і не є актом абстрактного мислення; воно спирається на утворення особливих інституційних похідних, які представляють відмінні інституційні риси чи аспекти відповідного центру». Ці характеристики «складаються з комбінації контролю над ресурсами та соціального статусу, а також символічних аспектів соціальної взаємодії разом

із встановленням відмінностей між центрами і периферією суспільства» [5, с. 71-72]. У концепції Ейзенштадта, як стає зрозумілим надалі, відбувається прирівнювання соціальних уявлень про образ держави до таких утворень, як «символічні коди і основоположні норми в кожній групі і суспільстві», які «окреслюють ряд сутнісних ознак подібності і кордони колективів по відношенню до соціетального центру або центрів». Тим самим автор вказує на те, що образ держави не є гомогенним, а радше гетерогенним утворенням, яке може складатись із різноманітних регіональних (територіальних) субобразів, які можуть перебувати в стані підпорядкованості / непідпорядкованості щодо образу, утвореного центром державної влади.

Символічні коди «вказують параметри макросоціального порядку або порядків», себто визначають критерії соціальної упорядкованості / розупорядкованості і, таким чином, визначають ступінь важливості орієнтації на центр в рамках порядку». Оскільки образ держави, як уже відзначалося в логіці структурного функціоналізму, вибудовується від центру до периферії, на що також вказував Шилз у цитованих вище текстах, то зв'язок із центром визначає зв'язок часткових образів із цілим і міру однорідності ідентичності держави. За умови гомогенності ідентичності образ держави може бути визначений як скоріше упорядкований, ніж розупорядкований; навпаки, за умови гетерогенності і слабого зв'язку із центром в образі держави виникатиме мозаїчність та фрагментованість, гетерогенність (скажімо, за умови проявів регіоналізму, сепаратизму, іредентизму тощо [5, с. 74-75]).

Коди мають важливе щодо образоутворення як процесу, який пов'язаний із визначенням «центру складових його компонентів», забезпеченням гомогенності / гетерогенності центрів в їх відмінностях від периферії», а також міри «проникнення центрів у периферію», посягання периферії на центри та відносну автономність доступу різних груп до центрів та самооцінку центрів у категоріях соціетальних цілей; типів макрополітики, яка здійснюється центрами. Аналогічним чином коди і основоположні норми впливають на визначення меж макросоціального порядку та їх відносну відкритість і обумовлюють його ставлення до різних соціальних, релігійних і культурних порядків. Вони встановлюють, крім того, межі угруповання різних типів колективів, які входять до макросоціального порядку; характер відносин

між ними і ступінь, в якій деякі з цих колективів поширюються за межі даного макросоціального порядку.

Висновки. У соціальному конструктивізмі образ держави розглядається як похідний переважно від соціальних уявлень, які інтерпретуються як такі розумові конструкції, які можуть мати реальне продовження. На нашу думку, вони в зазначеній концепції набувають значення соціальних сценаріїв, про які автор говорить у конкретиці соціального простору та маршрутування соціальної карти руху та взаємодій людей і соціальних груп у суспільстві. При цьому соціальні уявлення і стають тим, що майже не відрізняється від реальності, оскільки існує в свідомості представників різних соціальних груп як реальність.

У структурному функціоналізмі образ держави розглядається через призму символічних кодів як прихованої, або ж глибинної структури соціальної системи, яка має чотирирівневу будову та впливає з чотирьох рівнів соціального порядку. Цими чотирма рівнями є ціннісно-сміслові центри (центральні зони), фокуси інституціалізації, історичні, культурполітичні та геополітичні концепції, соціальні та культурні ідентичності. Цим чотирьом складникам образу суспільства відповідають чотири рівні соціального порядку, які утворюють ієрархію образів, серед яких образ держави як складова політичного порядку займає підлегле становище щодо релігійно-космологічного, культурного та соціального порядків. Кожному із зазначених складників відповідають символічні коди як інструменти утвердження ідентичності в її кордонах, сприяючи встановленню її культурних та фізичних меж, формуванню реєстру потреб, кордоноутворення інших суспільств (держав), а також межі можливих реакцій на тиск середовища. Символічні коди виконують щодо формування соціальних уявлень про державу і відповідно образу держави, програмуючу функцію, оскільки за логікою структурного функціоналізму Ейзенштадта, чотирьом рівням порядку відповідатимуть чотири типи образів, які можуть функціонувати та відтворюватись у вигляді соціальних уявлень, зокрема: релігійні, культурні, соціальні та політичні. Уявлення про державу і образ держави, отже, не може виступати чимось автономним щодо ціннісно-сміслових, фокусно-інституційних, геополітичних та етнополітичних та соціальних образів і, при недоформованості останніх також може залишатись недоформованим або розмитим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Московичи С. Век толп [Текст] / С. Московичи. – М.: Центр психологии и психотерапии, 1998. – 532 с.
2. Московичи С. Машина, творящая богов [Текст] / С. Московичи. – М.: Центр психологии и психотерапии, 1998. – 615 с.
3. Московичи С. Социальные представления: исторический взгляд [Электронный ресурс] / С. Московичи. –

Режим доступа: http://www.ido.rudn.ru/psychology/psychology_of_person/ch10_2.html

4. Шилз Э. Общество и общества: макросоциологический подход [Электронный ресурс] / Э. Шилз. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Article/schilz_obsch.php

5. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций [Текст] / Ш. Эйзенштадт; пер. с англ. А.В. Гордона, под ред. Б.С. Ерасова. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 416 с.

Стаття надійшла до редакції 02.05.2015

REFERENCES:

1. *Moskovichi S. Vek tolpa (Age of the crowds)*. – М.: *Tsentr psichologii i psichoterapii*, 1998. – 532 p.

2. *Moskovichi S. Mashina, tvoryaschaya bogov (The machine, the creative gods)*. – М.: *Tsentr psichologii i psichoterapii*, 1998. – 615 p.

3. *Moskovichi S. Sotsialnyie predstavleniya: istoricheskiy vzglyad (Social representations: a historical look)*. – Access: http://www.ido.rudn.ru/psychology/psychology_of_person/ch10_2.html

4. *Shilz E. Obschestvo i obschestva: makrosotsiologicheskiy podhod (Society and Societies: macrosociological approach)*. – Access: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Article/schilz_obsch.php

5. *Eyzenstadt Sh. Revolyutsiya i preobrazovanie obschestv. Sravnitelnoe izuchenie tsivilizatsiy (The revolution and the transformation of society. A comparative study of civilizations)*. – М.: *Aspekt Press*, 1999. – 416 p.

Поцелуйко Артем Александрович – аспірант
Інститут соціології НАН України
Адреса: 01021, м. Київ, вул. Шовковична, 12.
E-mail: warrior6386@mail.ru

Pocelujko Artem Oleksandrovych – postgraduate
Institute of sociology NAS of Ukraine
Address: 12, Shovkovy`chna Str., Kyiv, 01021, Ukraine
E-mail: warrior6386@mail.ru